Памяць у сэрцы народа

Ліст ад паэта-земляка

У канцы 2003-га года выдавецтва “Беларуская энцыклапедыя” выпусціла ў свет чарговую хранікальна-дакументальную кнігу “Памяць. Хоцімскі раён.” – пра самую аддалёную мясцовасць ад беларускай сталіцы, на мяжы са Смаленшчынай і Браншчынай. Землякі даўно чакалі гэтай кнігі. Тыраж яе невялікі, таму амаль увесь ён быў накіраваны па месцу прызначэння – у гарадскі пасёлак Хоцімск. І як жа быў рады асабіста атрымаць адзін асобнік гэтай унікальнай кнігі, у якую прапаноўваў і свае матэрыялы, дапамагаў яе выданню. Прыслала мне кнігу бандэролем па пошце мая малодшая зямлячка Алеся Мікалаеўна Ладзесава, якая ведае мяне па сустрэчы на малой радзіме і па вершах, якія часта друкуюцца ў раёнай газеце “Шлях Кастрычніка”. Шчыра, ад усёй душы ўдзячны сваёй зямлячцы за такую ўвагу. Я хачу прайсціся па знаёмых з маленства і юнацтва сцежках свайго раёна, спаткацца з яго людзьмі, апісанымі і прадстаўленымі ў гэтай дарагой нам усім кнізе.

У звароце да чытача старшыня Хоцімскага раённага выканаўчага камітэта М.Ф. Чэпікаў, мне здаецца, вельмі правільна вызначыў тэму і змест кнігі, назваўшы яе энцыклапедыяй раёна. Гэта тоўсты па аб’ёму том на 590 старонак са шматлікімі цікавымі даведкамі, ілюстрацыямі, фотаздымкамі. Кніга адкрываецца прыгожым каляровым здымкам пад назвай “Рака Бесядзь на Хоцімшчыне”. Пад неабсяжным чыстым блакітным небам прасціраецца ціхая празрыстая плынь ракі, берагі якой пакрыты зялёнымі лугамі і гаямі. Гэта вярхоўе Бесядзі. Пачатак яна бярэ непадалёк ад Хоцімска, на суседняй Смаленшчыне. Але рака не вузкая, плынь яе набірае тут моц, каб памчацца

Колькі ні жыву на свеце, заўсёды ў сваім свядомым жыцці, з думкай пра сваю малую радзіму прыгадваю гэты цудоўны верш пра Бесядзь, якая стала даўно роднай і для паэта, і для ўсіх яго землякоў.

Але бліжэй да кнігі, да тых сцежак-дарожак, якія апісаў у ёй. Пройдземся па іх разам з усімі людзьмі, якія хадзілі тут і ў далёкім мінулым, ходзяць сёння і будуць хадзіць ва ўсіх пакаленнях, жывучых на гэтай цудоўнай прыгожай зямлі.

Узяўшы ў рукі кнігу, перш за ўсё звяртаеш увагу на тое, што апісваемы ў ёй Хоцімскі раён у канцы верасня і пачатку кастрычніка 1943 года на ўсходзе Беларусі быў адным з першых вызвалены ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Войскі 50-ай арміі пад камандваннем генерал-палкоўніка І.В. Болдзіна, у прыватнасці, воіны 108-ай стралковай дывізіі, якой камандаваў палкоўнік А.П. Церамаў першай на Беларусі вызвалілі ад фашысцкай зграі вёску Ліпаўка і 26 верасня занялі гарадскі пасёлак Хоцімск. Потым у сваіх успамінах “Палючыя Берагі Бесядзі” камдыў канкрэтна назаве імёны многіх сваіх аднапалчан, якія прымалі непасрэдны ўдзел у баях за вызваленне Хоцімска і прылягаючых да яго вёсак: гэта камандзір штурмавой групы, лейтэнант Краўчанка, парторг роты Цхакадзе, кулямётчык Пляшкоў і іншыя чырвонаармейцы, сяржанты і афіцэры. Сярод іх былі людзі розных нацыянальнасцей. І тут зноў нам на выручку прыходзіць сама паэзія. Прыгадваецца верш беларускага паэта-франтавіка Пімена Панчанкі “Байцу, які першы ступіў на беларускую зямлю”,

седніх франтах, у хуткім часе названыя трыма Беларускімі франтамі, салдаты розных народаў – рускія, беларусы, украінцы, грузіны, казахі і іншыя – усе разам першымі ступілі на беларускую зямлю, несучы ёй вызваленне ад фашысцкіх акупантаў. Многім з іх у хуткім часе, калі разгараліся далейшыя баі, Указам Вярхоўнага Савета СССР было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Сярод іх былі названы імёны сувязіста малодшага сяржанта М.К. Піліпенкі – беларуса, родам з вёскі Дубраўка, што непадалёк ад Хоцімска, радавога сапёра В.Я. Сарокіна – рускага, родам з вёскі Абдуліна Арэнбургскай вобласці і многіх іншых.

У кнізе “Памяць. Хоцімскі раён,” змешчаны фотаздымкі ўсіх воінаў, якія прымалі ўдзел у яго вызваленні ад варожай навалы, з падрабязнымі біяграфічнымі даведкамі. Тут сапраўды да месца нагадаць усім вядомыя словы: “Ніхто не забыты, нішто не забыта”. А ў цэнтры гарадскога пасёлка Хоцімск, сярод высокіх дрэў гарадскога парка ўзвышаецца абеліск, пастаўлены ў гонар воінаў-вызваленцаў, а побач з ім гранітныя пліты, на якіх напісаны імёны дзесяткаў воінаў. Яны навечна засталіся і на граніце і ў сэрцы самога народа.

Многія землякі-хацімчане, вядомыя не толькі ў раёне, але ва ўсёй рэспубліцы. У кнізе чытаем пад змешчанымі фотаздымкамі падрабязныя даведкі пра заслужаных настаўнікаў Кацярыну Антонаўну і Цімафея Іванавіча Бурдзілавых, Ядвігу Сільвёрстаўну Хадарэнка, беларускага вучонага ў галіне іхцыя-

народзе сваімі творамі, якія вывучаюцца дзецьмі ў школах, чытаюцца многімі людзьмі, асабліва з маладога пакалення.

Перш за ўсё перад чытачамі кнігі ўстае вобраз рускамоўнага пісьменніка Якуба (Якава) Раманавіча Брайцава, які нарадзіўся ў вёсцы Забялышына, што непадалёк ад Хоцімска, яшчэ ў 1861 годзе, дажыў да 1931 года і пахаваны тут жа ў сваёй вёсцы. За свой немалы век, атрымаўшы адукацыю на радзіме і ў Маскве, займаючыся сельскагаспадарчай вытворчасцю, пад канец жыцця вырошчваючы кветкі для людзей на сваёй плантацыі ў роднай вёсцы, ён напісаў некалькі мастацкіх твораў на рускай мове, большасць з якіх былі змешчаны ў тагачасным перыядычным друку. Сярод іх апавяданні “Няўдашачка Анюта”, “Старая вёска”, “Юда”, “Дудалёва лаза” і іншыя. У 1889 годзе з’яўляецца ў друку аповесць Якуба Брайцава “Багацеі”, у якой паказаны мясцовыя паны і іх акружэнне. Затым пісьменнік піша аповесць “Гаспадар”. Яна ўжо будзе напісана ў савецкі час ў 1929 годзе, як і некаторыя іншыя творы, калі пісьменнік жыў і працаваў на малой радзіме. Тут цяпер на магілцы землякі ўстанавілі свайму пісьменніку помнік і шануюць яго памяць. Рукапісы празаіка захоўваюцца ў беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва.

Далей у кнізе шырока прадстаўлены пісьменнікі-землякі Хоцімшчыны – нашы сучаснікі. На асобнай старонцы змешчана аўтабіяграфія паэта Аляксея Зарыцкага, які нарадзіўся ў сяле Барабанаўка,

паэмы, якія сталі хрэстаматыйнымі. Тут пахаваны і яго бацькі – маці Кацярына Фамінічна і бацька Аляксандр Мікалаевіч, на магілках у цэнтры Хоцімска пастаўлены ім помнік. Землякі глыбока шануюць памяць паэта і яго бацькоў. У сувязі з Чарнобыльскай трагедыяй частка экспанатаў з музея паэта, што быў у Саматэвічах (зараз яго жыхары пераселены ў іншыя мясціны вобласці), перанесены ў вёску Ліпаўку, што ў сямі кіламетрах ад Хоцімска. Тут захоўваюцца яго кнігі, рукапісы, і сам бюст паэта, выліты з бронзы скульптарам Заірам Азгурам.

Кніга “Памяць. Хоцімскі раён.” змяшчае партрэты і вершы яшчэ чатырох беларускіх паэтаў-землякоў-хацімчан – Леаніда Яўменава, Міхаіла Карпенкі, Алега Мінкіна і аўтара гэтых радкоў. Леанід Яўменаў нарадзіўся ў самім Хоцімску, Алег Мінкін — у вёсцы Чарняўка, ў якой зараз жыве Міхаіл Карпенка. Незвычайны выпадак, каб з адной вёскай быў так цесна звязаны лёс двух вядомых паэтаў. Такая ўжо наша зямля беларуская, вельмі багатая на таленты.

Што датычыць маёй роднай вёскі Альшоў, дык я сам нядаўна пабываў каторы раз у ёй і бачыў, як яна амаль цалкам злілася з гарадскім пасёлкам. Не пазнаць яе цяпер у параўнанні з мінулай, яшчэ дарэвалюцыйнай, калі тут было шмат, так званых лышнікаў, рашэтнікаў, ганчароў, цесляроў і іншых майстроў сялянскай справы, якія, знаходзячыся блізка каля мястэчка, займаліся кустарнай вытворчасцю. Але цяпер я толькі даведаўся з прысланай мне кнігі, што ў маёй роднай вёсцы Альшове ў далёкія часы з кароткімі візітамі былі паўстанцы Васіль Вашчыла і Емяльян Пугачоў. Ну хоць зараз садзіся за рабочы стол і пішы пра гэта верш.

У канцы гэтай шырокай інфармацыі хочацца ад сябе асабіста выказаць сардэчную падзяку ўсім людзям, якія працавалі над стварэннем і выпускам у

далей, зліцца з Сожам, упасці ў магутнае Дняпро каля Лоева, дабрацца да самага Чорнага мора...

Глядзіш на гэты цудоўны здымак і адразу прыгадваеш верш свайго вялікага земляка, цудоўнага паэта Аркадзя Куляшова "Мая Бесядзь". У вершы ёсць такая страфа, вядомая ўжо многім чытачам:

З надзеяй гляджу на крыніцу спатканую,
Хачу, каб яна разлілася ракой.
Не Волгай магутнай,
Не нават Камаю,
Хоць Бесяддзю, што на радзіме маёй.

змешчаны ў франтавой газеце "На разгромы ворага" якраз у тыя дні. Пімен Панчанка разам з іншымі беларускімі пісьменнікамі ваяваў на Бранскім фронце. І калі ўжо нашы войскі падыходзілі да тэрыторыі Беларусі, фарсіравалі Бесядзь, Сож, Дняпро, ён звярнуўся на роднай мове да ўсіх воінаў фронта з такімі радкамі:

Не знаю – хто ты – баявы уралец,
Ці душы каранасты сібірак, –
Падправіўшы спарней паходны ранец,
Прайшоў ты першы па маіх барах.

І сапраўды, названыя вышэй воіны і многія іншыя, якія ваявалі на сулогіі і аховы прыроды, доктара біялагічных навук, прафесара Прохара Іванавіча Жукава, акадэміка Беларускай акадэміі навук Міхаіла Піліпавіча Грышчанку, інжынера-будаўніка Міхаіла Іванавіча Дзекаруна і многіх іншых.

Але і тут на дапамогу зноў прыходзяць паэзія і мастацкая проза. У кнізе вельмі добра, з вялікай павагай і, можна сказаць, з любоўю прадстаўлена літаратурная Хоцімшчына. На працягу ўсёй кнігі сустракаюцца імёны, прозвішчы пісьменнікаў, якія нарадзіліся, працавалі, а некаторыя і зараз працуюць, у самім Хоцімскім раёне. Некаторых з іх ужо няма сярод нас, але яны жывуць у прымыкаючым да самога Хоцімска. І хоць ён потым жыў і працаваў у іншых раёнах Беларусі і ў самой сталіцы, ён ніколі не забываў пра сваю малую радзіму.

Найбольш яркім і ўсім вядомым, безумоўна, прадстаўніком нашай сучаснасці з'яўляецца народны паэт Беларусі Аркадзь Аляксандравіч Куляшоў. Хоць ён нарадзіўся ў мястэчку Саматэвічы, што непадалёк ад Хоцімска, у суседнім Касцюковіцкім раёне, тут на Хоцімшчыне, у вёсках Альшоў, Елавец і ў самім гарадскім пасёлку, ён жыў разам з бацькамі, ўсёй сям'ёй доўгія гады і да вайны, і пасля яе. Тут нарадзіліся ў паэта многія выдатныя вершы і валі над стварэннем і выпускам у свет гэтай цудоўна складзенай і аформленай па-мастацку кнігі памяці. У ёй змешчаны і ўрыўкі з маёй паэмы "Дар Князёўны", якая прысвечана тэме ўзнікнення на старажытнай Беларускай зямлі мястэчка Хоцімск. Назва яе ўпамінаецца ў летапісу яшчэ з 1430 года.

Вось так мы з табой, дарагі чытач, прайшліся па старых і новых сцежках аднаго раёна, які знаходзіцца на ўсходзе Беларусі сярод чароўных, прыгожых прастораў нашай роднай і мілай Бацькаўшчыны.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

Прыходзька, П. Памяць у сэрцы народа : [ліст ад паэта-земляка] / Пятро Прыходзька // Шлях Кастрычніка. — 2004. — 30 красавіка. — С. 2.